

Avots: DreamsTime

Rafaēls "Atēnu skola" (1511)

Tu neesi dzimis sev vien

Non nobis solum nati sumus
Marcus Tullius Cicero

Šis gads žurnālam "Enerģija un Pasaule" pait Cicerona zīmē, jo dižā romieša vārdā nosauktā balva tikusi piešķirta tā veidotājiem (sk. E&P Nr. 2 (115), 2019). Taču cik liela nozīme klasiskās kultūras mantojumam ir plašākas sabiedrības dzīvē? Vai tas iegulst akadēmiķu grāmatu plauktos, vai tomēr plaukst un virmo mūsu ikdienas gaitās un darbos, mūsu valodā un idejās? Par to lūdzām pastāstīt Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Klasiskās filoloģijas nodaļas docenti BRIGITU CĪRULI. Runājām arī par to, cik svarīga ir klasiskās filoloģijas pārstāvju sadarbība ar zinātniekiem no citām, tostarp inženierzinātņu, jomām, jo kura nozare gan var iztikt bez jauniem terminiem, ko nepieciešams veidot, ienākot jaunām tehnoloģijām.

– Mēs bieži ikdienā izmantojam vārdus, kuru sākotnējo nozīmi nemaz nezinām. Piemēram, vai Jūs varētu žurnāla lasītājiem pastāstīt, kāda cilme ir vārdam "enerģija"?

Mūsdienās, šķiet, katrs saprot, ko nozīmē vārds "enerģija", un šis vārds tiek visumā arī pareizi lietots atbilstošos kontekstos. Tomēr, iespējams, ne katram zināms, ka vārdam "enerģija" (kā daudziem vārdiem, ko lietojam sadzīvē) ir grieķu

cilme un ka to lietojis jau sengrieķu domātājs Aristotelis, sniedzot tam arī vispārīgu skaidrojumu, kas varētu būt aptuveni šāds: enerģija ir nosacījums, kas nepieciešams, lai spētu veikt kādu darbību. Vārdam ēvēpēia ir saikne ar grieķu vārdu ἐργον, kas nozīmē "darbs". Aristotelis vārdu ēvēpēia lietojis ļoti plaši – arī runājot par prāta aktīvu darbību, laimi un tikumu. Lūk, viens viņa izteikums no sacerējuma

Nikomaha ētika: εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετήν (laime saskaņā ar tikumu ir prāta aktīva darbība).

Vārdu nozīmes laika gaitā mainās, un nereti notiek tā, ka kāda nozīme pazūd, cita nāk klāt. Tas, ka mēs zinām vārda "enerģija" nozīmi un lietojumu mūsdienās, nenozīmē, ka pilnībā sapratīsim to Aristoteļa sacerējumos. Svešvārdū saprast un tā cilmi zināt ir labi, bet vēl labāk, ja spējam iepazīties ar tā lietojumu oriģināltekstos, jo tikai tad pilnībā saprotam lietojuma niances un to, cik liela bagātība ir valoda. Vārds "atdzīvojas" tekstā.

– Ja vārds var "atdzīvoties", vai drīkst sacīt, ka sengrieķu un latīnu valodas ir joprojām dzīvas un ne mirušas valodas, kā pierasts dzirdēt?

Vārdu "mirušas" attiecībā uz šim valodām, manuprāt, mēdz lietot cilvēki, kuriem nav pārāk lielas valodu zināšanas un saprašanas. Protams, var jau teikt, ka tās ir "mirušas" valodas, taču tikai tādā nozīmē, ka tajās vairs nerunā neviene tauta. Īstenībā šīs senās valodas turpina dzīvot daudzās Eiropas tautu valodās gan zinātniskajā terminoloģijā, gan internacionālajos vārdos. Tām ir ļoti liela nozīme romāņu valodu leksikā un gramatikā. Un vai gan bez seno valodu zināšanām var būt labs filologs, vēsturnieks, jurists, medisīns? Nav gandrīz nevienas zinātnes, kuras terminoloģija nebalstītos senajās valodās.

– Tomēr nereti dzirdu kaitinošu jautājumu – kur tad tu runāsi sengrieķu vai latīnu valodā?

Iespējams, kādam var likties, ka seno valodu mācīšanās ir lieka greznība, jo mūsdienās tiek kultivēts ātrs praktiskais noderīgums. Taču jāsaprot, ka seno valodu mācīšanās process ir mentāla, garīga aktivitāte, kuras rezultātā veidojas personība, šīs valodas attīsta prātu, vingrina smadzenes, liekot tām būt aktīvām, spējīgām ātri reaģēt. Sākums jau nav no vieglajiem – sengrieķu un latīnu valodas gramatika, nereti sarežģītie sintakses jautājumi un tekstu tulkošanas process iesākumā var šķist nogurdinoši.

– Varbūt senās valodas vajadzētu sākt mācīt jau skolā?

Pavisam noteikti. Mums jau ir skolas, kurās tiek mācīta latīnu valoda, piemēram, Rīgas Klasiskā ģimnāzija, Rīgas Valsts vācu ģimnāzija, Rīgas Valsts 2. ģimnāzija, Rīgas Puškina licejs u.c. Un tas ir apsveicami, jo skolas vecumā iegaumēšanas spējas un arī zinātkāre ir ļoti liela. Protams, vienmēr var vēlēties vairāk un pamatīgāk. Seno valodu apguvei skolā vajadzētu notikt sistemātiski un mērķtiecīgi, bet vienlaikus nesasteigtī, tad arī, lasot un interpretējot sākumā vieglākus tekstus, pamazām attīstītos spriešanas spējas, jo antīko autoru darbu interpretācija māca tādu uzdevumu risināšanas metodi, kur pie noteiktas dotas informācijas, atšķirībā no matemātikas, viennozīmīgs risinājums nemaz nav iespējams. Sengrieķu un latīnu valodas veic vispārizglītojošu funkciju.

Un vēl – ar seno valodu (arī antīkās literatūras) palīdzību veiksmīgi iespējams radīt izpratni par noteiktām morāli ētiskām vērtībām. Šo valodu apgūšana paplašina garīgo apvārsni. Tiem laimīgajiem, kuri, aktīvi darbinot prātu, apguvuši dziļāk senās valodas, paveras tiešs ceļš uz saskari ar garīgām bagātībām, kuras paslēptas antīkās kultūras mantojumā. Turklat to iepazīšana paver vieglāku un apzinātāku

Foto: V. Mežnieks

LU Humanitāro zinātņu fakultātes Klasiskās filoloģijas nodalas docente Brīgita Cīrule

ceļu uz citu valodu mācīšanos. Mācīšanās procesā izstrādājas, ja tā var teikt, lingvistiskais elastīgums, kas ir izteikti palīdzīgs, ja ir vēlme ātri apgūt vēl citas valodas.

Bet kopumā – sengrieķu un latīnu valoda, antīkā mitoloģija, seno grieku un romiešu literatūra, antīkās kultūras zināšanas palīdzībā mums ieraudzīt pasauli nedaudz citā gaismā, no plašākas perspektīvas, apgādājot cilvēku ar instrumentiem, kas, iespējams, var izrādīties visai noderīgi, lai kaut ko savā dzīvē vai šajā pasaule izmainītu vai darītu citādāk.

– No Jūsu teiktā var secināt, ka antīkās kultūras zināšanas un senie teksti ir aktuāli arī mūsdienās.

Antīkā kultūra ir pamats, kas kaut nedaudz, bet jāzina, jo uz tā veidojusies mūsdienu Eiropa, eiropeiskā identitāte. Un senie teksti ir antīkās kultūras mantojums. Mūsdienu modernajā pasaulē katram vajadzētu atlauties greznību kādā dzīves posmā iepazīt kāda sengrieķu filozofa tekstu, oratormākslas labākos paraugus, klasisko autoru prozas un dzejas tekstus to kultūras vērtību un morāli ētisko vērtību dēļ, ar kurām tie piesātināti, bet kurām mūsdienās, šķiet, pievēršam aizvien mazāk uzmanības. Senie teksti ir aktuāli kaut vai tālab, ka tajos var atrast pārsteidzoši interesantas un rosināšas domas par to, kas ir pienākums, kas ir drosme un varonība, kas patriotisms un pilsonība, kas uzupurēšanās, arī visas cilvēciskās kaislibas un kā ar tām tikt galā, kas vilība un nodevība, kas despotisms. Iespējams, ir vērts iepazīt

Avots: Dreamstime

Latīņu valoda ir oficiālā Romas Katoļu baznīcas valoda (valsts valoda Vatikānā). Kopš šā gada 8. jūnija Vatikāna Radio ik sestdienu plkst. 12.32 pēc vietējā laika pārraida ziņu programmu latīņu valodā *Hebdomada Papae* (Pāvesta nedēļa)

un pārdomāt romiešu autora Tacita rakstīto par despotismu, un tad mūsdienu pasaule varētu cenzties atbrīvoties no šī posta. Ne mazāk vērtīgas var izrādīties grieķu vēsturnieka Tukidida pārdomas par spēka politiku – vai tā nav aktuāla mūsdienās? Arī sievietes balss senajos tekstos izskan visai mūsdienīgi aktuāli kā, piemēram, sengrieķu komēdija vai episkajā dzejā – tieši sievietes ir tās, kuras saprot kara postu. Arī ģimenisko vērtību godā celšana būtu aktualizējama – jau seno romiešu mīlas elēģijas autori katrs savā

savdabīgā veidā to darījuši. Un kas mūsdienās notiek ar dubultstandartiem sabiedrībā? Vai par dubultstandartu morāli izmisuma pilnu balsi nepauž jau Euripida Mēdeja, kas nonākusi izjukušas laulības situācijā? Senie teksti aicina uz sarunu, uz pārdomām, rosina jaunus jautājumus un liek meklēt risinājumus, tie mudina domāt par to, kā dzīvojam mūsdienu pasaulē.

– Par to, kā dzīvojam, var likt aizdomāties daudzi Cicerona izteiceni, piemēram, *Non nobis solum nati sumus* ("Tu neesi dzimis sev vien"). Šos vārdus noteikti var attiecināt arī uz Ināru Ķemeri, par kuru gada sākumā stāstījāt LU 77. Starptautiskās zinātniskās konferences ietvaros.

Latvijā darbojušies daudzi klasiskās filoloģijas speciālisti, kuri labas lietas atstājuši nākamajām paaudzēm un kuri pavisam noteikti pelnījuši, lai tos laiku pa laikam atcerētos un viņu veikumu pieminētu. Ināra Ķemere, kura šogad būtu svinējusi savu astoņdesmito dzimšanas dienu, bija iedvesmojoša personība, sirdsgudrs cilvēks, izcila filoloģe, kas klasiskās vērtības iepriekš turējusi godā un ar savu daudzveidīgo darbošanos filoloģijas jomā aizvien centusies tās darīt pieejamas, uzrunājošas, saprotamas arī plašākai auditorijai. To viņa panāca, gan veicot seno tekstu pētījumus, gan tulkojot no senajām valodām nebūt ne vienkāršus tekstus, arī redigējot citu kolēģu tulkojumus, gan visādi citādi ceļot gaismā šajos tekstos rastās vērtības.

Zināms, ka nereti sabiedrībā vārdi nonivelējas, to būtības izpratne zūd, un tā neizprotamais tiek atstāts novārtā vai atgrūsts kā lieks, nevajadzīgs. Un tad ir svārīgi un neapšaubāmi arī interesanti atkal vērsties pie saknēm, noskaidrot un aktualizēt vārdu cilmi, skaidrot nozīmi, neskatoties uz to, ka nereti kāda vārda nozīme un lietojums ir atšķirīgi senajās valodās un mūsdienās. Saistot vārdu *filologs* un *filoloģija* šodienas nozīmi ar grieķu tekstos atrodamo, I. Ķemere savulaik atzinusi, ka tiem nav tiesas leksiski semantiskas saites ar Platona valodā lietoto nozīmi. Taču šāda izpēte viņai ļāva nonākt pie cita būtiska atzinuma, kas "šodienas filoloģijas zinātni saista ar to mīlestību pret vārdu, kādu pazīstam no Platona dialogiem, proti, pie 3 principiem, kuru ievelošana zinātniskās pētniecības darbā vienmēr ir auglīga: pirmkārt, tā ir atvērtība diskusijām un nopietna ieinteresētība patiesības izzināšanā, otrkārt, savstarpēji

Daudzas pasaules augstskolas savai devīzei izvēlējušās kādu lakonisku teicienu latīņu valodā, kas izsaka mācību iestādes būtību – pauž tās vērtības un atspoguļo tajā valdošo garu. Latvijas Universitātes devīze ir *Scientiae et Patriae* ("Zinātnei un tēvzemei"). Savukārt Daugavpils Universitāte lepojas ar devīzi *Scientia Vincet* ("Ar zinātni uzvarēsi"). Starp citu, šāda devīze ir arī Sanpaulu Universitātei Brazilijā! Latvijas Lauksaimniecības universitātes (LLU) devīze tika izvēlēta, gatavojoties augstskolas 150. jubilejai 2012. gadā. Izsludinot konkursu, tika noteikts, ka devīzei jābūt viegli iegaumējamai, konkrētai,

īsai un tai precīzī jāraksturo LLU mērķis – dot studentiem augstāko akadēmisko un profesionālo izglītību, attīstīt zinātni, kopt kultūru, uzturēt un attīstīt Latvijas intelektuālo potenciālu. Izskatot visus konkursam iesūtītos variantus, par LLU devīzi tika izvēlēta *Proventus pro patria*, kas tulkojumā no latīņu valodas nozīmē "Izaugsme tēvijai".

Nereti devīzei tiek izvēlēts kāds sengrieķu teiciens. Piemēram, Aιέν αριστεύειν ("Vienmēr izcelties"), kas aizgūts no Homēra "Illiādas" 6. grāmatas, savai devīzei izvēlējusies Sentendrijū Universitāte Skotijā un vairākas mācību iestādes ASV un Kanādā.

draudzīga attieksme jautājumu kopīgā iztirzāšanā un domu apmaiņā, treškārt, apzināšanās, ka vienīgais līdzeklis savas patiesības apliecināšanā ir domas un valodiskās izteiksmes skaidrība un argumentācija, bet, ja tādas nav, tad vajag atzīt savu nezināšanu.¹ Tātad filoloģijas jēdziens cauri gadu simteņiem ir saglabājis šos būtiskos principus, kas šī vārda lietojuma sakarā atrodami pie Platona.

Par I. Ķemeres profesionālo darbošanos varētu daudz runāt, bet gribu norādīt arī uz vienu viņas rakstura iezīmi: izcila filoloģe, ar milzīgām zināšanām, asu prātu un lielām darba spējām – varētu taču sasirgt ar lepnību, bet nē – tās vietā pazemība. Par to domājot, prātā nāk Mišela de Montēna vērojums: *"Ar patiesi mācītīem laudīm notiek tāpat kā ar rudzu vārpām: tās lepni un taisni slej galvu, kamēr tukšas, bet tiklīdz tās nogatavojas un piepildās graudiem, tās sāk zemoties, noliekt galvu."*

– Savulaik Ināra Ķemere kalpojusi arī mūzikas mūzai, studējot klavierspeli Latvijas Valsts konsevatorijā. Vai savas nozares profesionālim ir svarīgi interesēties arī par citās jomās notiekošo un kāpēc?

Svarīgi ne tikai interesēties par citās jomās notiekošo, bet nepieciešams arī sadarboties ar citu jomu pārstāvjiem, veidojot starpdisciplinārus dialogus. Faktiski jau tieši klasiskās filoloģijas pārstāvjiem sadarbošanās ar citām jomām notiek, jo kura joma gan var iztikt bez, piemēram, jauniem terminiem, kurus nepieciešams veidot, ienākot jaunām tehnoloģijām.

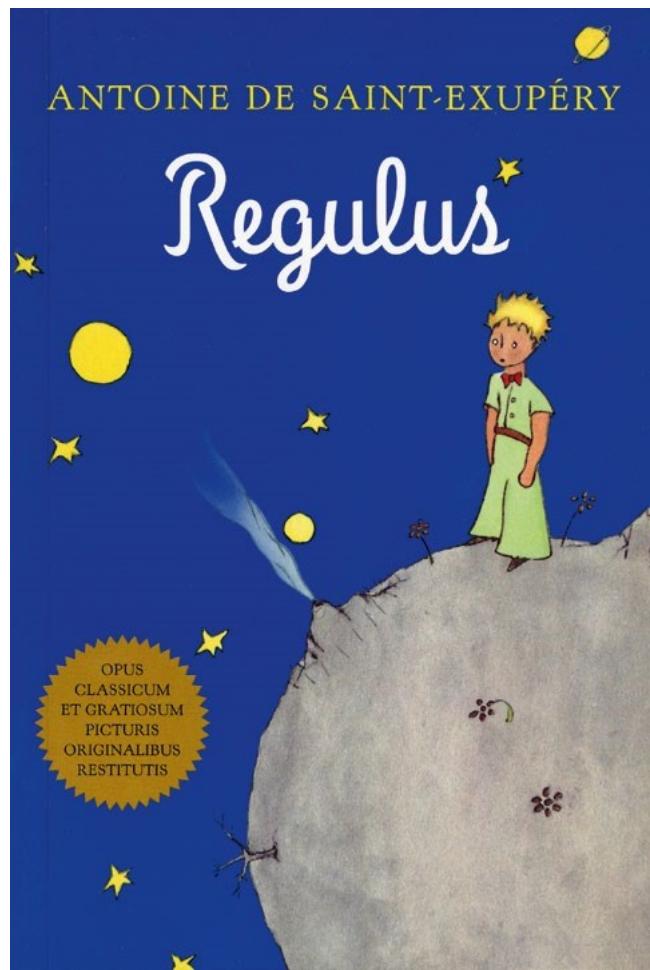
– Izklausās, ka filoloģija nebūt nav pelnījusi ieklūšanu kategorijā "soft science". Neņemot vērā to, ka šī zinātne it kā neskaitās "*hard*", – ar kādām grūtībām saskaras humānitāro zinātņu pārstāvji Latvijā?

Humanitāro zinātņu nozīme gan individuāla, gan sabiedrības dzīvē patlaban netiek pienācīgi novērtēta, jo sākusi valdīt tuvredzīga domāšana, zudusi saprašana, ka tieši humānitāro zinātņu pārstāvjiem ir garīgais potenciāls veidot starpdisciplinārus dialogus, lai padarītu dzīvi labāku.

– Piemēra pēc, ko darba devējam vajadzētu novērtēt potenciālā darbiniekā, kurš studējis klasisko filoloģiju?

Katrās darba devējās šodien no pretendenta sagaida precizitāti valodā, rakstos un darbos, logisku prātu, trenētu atmiņu, spēju analizēt, argumentēt un risināt problēmas. Faktiski klasiskais filologs var veiksmīgi darboties jebkurā jomā, kur nepieciešama spēja rast risinājumus problēmām, jo šī spēja izstrādājas, tulkojot seno autoru tekstus, kuriem atsevišķi fragmenti nereti ir tik sarežģīti, ka pat zinātniekiem grūti vienoties par viennozīmīgu izpratni. Tādi gadījumi liek vēlreiz izvērtēt tekstu, mežināt atrast kādu variantu. Tā veidojas prasme un uzdrīkstēšanās atrast izeju no jebkuras situācijas. Tieši studiju laikā izkoptās spējas ir tās, kas klasiskos filologus padara konkurētspējīgos darba tirgū.

– Noslēdzot mūsu sarunu, vēlos jautāt: kāpēc, Jūsuprāt, bez klasiskās filoloģijas programmas nav iedomājama Universitāte?

Latīņu valodā ir tulkoti vairāki mūsdienu literatūras šedevri, piemēram, Antuāna de Sentekipēri "Mazais princis"

Antīkais kultūrmantojums, ko var iepazīt LU Klasiskās filoloģijas studiju programmā, ir Eiropas kultūras pamats. Pamatus zināt vienmēr ir svarīgi. Bez klasiskās filoloģijas programmas mēs būtu daudz nabagāki, mums nebūtu speciālistu šajā jomā. Antīkais mantojums ir kultūrvēsturisks fenomens ar fundamentālām vērtībām, kas mūsdienās var gan rosināt domu, gan sniegt kādu mācību, bet iztulkots viss vēl nav, tāpēc valodas barjeras dēļ daudziem tas nav pieejams. Latvijas Universitāte ir vienīgā augstskola Latvijā, kura šādu savā ziņā unikālu programmu piedāvā.

Pēc šīs sarunas šķiet piemēroti citēt I. Ķemeres teikto: *"Universitāte ir universitāte. Sliktāka vai labāka, bet tā ir Platona akadēmijas tradīcijas turpinātāja. Man universitāte ir ļoti dārga tieši tāpēc, ka tā ir universitāte — tas saturs jau var būt ļoti dažāds. Universitāti vajag cienīt."²*

Cienīt un neaizmirst tradīcijas – tāds ir novēlējums mums visiem Latvijas Universitātes simtgadē. E&P

Ar Brigitu Cīruli tikās Anna Šuvajeva

¹ Itaka. Klasiskās filoloģijas gadugrāmata. Riga, 2001.

² "Dzenis sit pamatīgi", žurnāls "Rīgas Laiks", 2000. gada maijs